

Розділ 1. Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення

УДК 796.075:659.1

А. М. Войнаровський – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання Волинського національного університету імені Лесі Українки

Формування економічних знань у процесі професійної підготовки студентів факультетів фізичної культури

Роботу виконано на кафедрі теорії і методики фізичного виховання ВНУ ім. Лесі Українки

У статті визначено основні питання організації суспільно необхідної праці, її виховного значення, уміння планувати свою роботу, організувати контроль за нею, здійснити облік та аналіз діяльності фахівця фізичного виховання. Викладено основні форми й методи виховання економічно підготовленої особистості, використання яких гарантує високий рівень розвитку професійних здібностей майбутніх спеціалістів фізичного виховання.

Ключові слова: фізичне виховання, економічно підготовлена особистість, виховання, професійні здібності.

Войнаровский А. Н. Формирование экономических знаний в процессе профессиональной подготовки студентов факультетов физической культуры. В статье определены основные вопросы организации общественно необходимого труда, его воспитательного значения, умения планировать свою работу, организовать контроль за ней, осуществить учет и анализ деятельности специалиста физического воспитания. Изложены основные формы и методы воспитания экономически подготовленной личности, использование которых гарантирует высокий уровень развития профессиональных качеств будущих специалистов физического воспитания.

Ключевые слова: физическое воспитание, экономически подготовлена личность, воспитание, профессиональные качества.

Voynarovskiy A. N. Forming of economic Knowledges in the Process of professional Preparation of Students of Faculties of physical Culture. The basic questions of organization publicly of necessary labour are certain in the article, his educate value, ability to plan the work, organize control after it, to carry out an account and analysis of activity of specialist of physical education. Basic forms and methods are expounded educations of the economic prepared personality, the use of which is guaranteed by the high level of development of professional qualities of future specialists of physical education.

Key words: physical education, personality, education, professional qualities, is economic prepared.

Постановка наукової проблеми. Аналіз останніх досліджень та публікацій. Економічна думка зародилася в глибоку давнину. Дослідники світової економічної культури вказують на наявний зв'язок між економічною думкою та розвитком світової економіки. Шляхом розв'язання питань практичного господарювання, розширення торгівлі й управління державою до роздумів над економічними проблемами прийшли комерційні та державні люди. Гадаємо, що мотивом зародження економічної думки стала необхідність розв'язання питань виробництва й розподілу матеріальних благ.

У працях багатьох сучасних педагогів ми бачимо бажання вдосконалити систему економічної освіти та виховання студентів. Ученими пропонуються різні варіанти й шляхи розв'язання цієї проблеми. Навіть такий попередній і неповний аналіз питань економічного виховання особистості в педагогічній літературі дає уявлення про важливість вирішення проблеми організації цієї діяльності. Передовими мислителями-педагогами дореволюційного та післяреволюційного періодів неодноразово піднімалися питання організованої цілеспрямованої підготовки вчителів до майбутнього економічного життя, відзначалося, що центром цієї роботи має бути загальноосвітня школа [1].

Дослідженню різних напрямів економічного виховання майбутніх учителів фізичної культури сьогодні присвячено чимало робіт педагогів, економістів. Інтерес до питань економічної освіти й виховання вчителя не випадковий. Адже регулюючи процесом цілеспрямованого впливу на школярів, колектив, соціальну групу, клас, ми формуємо певні навички, звички, ціннісні установки, економічні характеристики, стереотипні норми поведінки в процесі практичної господарсько-економічної діяльності людей.

Підкреслюючи важливість економічного виховання під час формування певних позитивних рис і, погоджуючись із В. О. Зайчуком, відзначимо, що економічне виховання займає одне з основних місць у формуванні особистості випускника педагогічного університету [4].

Слід відзначити, що само поняття “економічне виховання” вченими розглядається з різних позицій. Однак багато дослідників – О. М. Вачевський, О. С. Падалка, А. С. Нісімчук та ін. – його суть визначають як цілеспрямований, систематичний процес, який сприяє формуванню основ економічних знань, умінь та навичок, необхідних для участі у виробничих відносинах [2; 7; 8].

На нашу думку, управляти можна лише певною системою економічного виховання, яка розуміється як обумовлена економічною дійсністю сукупність економічних, організаційних й ідеологічних норм методів і засобів впливу на трудящих із метою виховання зацікавленості в ефективній економічній діяльності, високій економічній культурі. Аналіз педагогічної літератури свідчить про наявність низки праць, які розкривають не лише суть економічного виховання, а й інших другорядних понять.

Однією з основних складових частин системи економічного виховання студентів факультетів фізичної культури є економічна освіта, яка відображає освітній аспект теорії економічного виховання та вказує на його зміст. Економічна освіта показує певний рівень забезпечення особистості знаннями, необхідними для формування морально-економічних рис особистості, підготовки її до виробничої й господарсько-побутової діяльності, як відзначають М. І. Карлін, М. Р. Кутузов, В. С. Крисаченко; економічна освіта використовується для підготовки громадян до ефективного господарювання на робочому місці, на дільниці, у цеху й на підприємстві, для розвитку творчої активності робітників під час підвищення ефективності виробництва, поліпшення якості роботи. Вона здійснюється шляхом різних форм підвищення виробничої кваліфікації, економічного навчання, самоосвіти [5; 6]. Економічна освіта є процесом і результатом засвоєння економічної теорії, конкретних економічних знань, умінь та навичок аналізу, які становлять базу для економічного виховання.

Метою нашої роботи є дослідження технології формування економічних знань у процесі професійної підготовки студентів факультетів фізичної культури.

Методи та організація досліджень. Для вирішення поставлених завдань ми використовували методи отримання ретроспективної інформації, теоретичний аналіз й узагальнення даних науково-методичної літератури, педагогічний експеримент.

Результати досліджень та їх обговорення. Економічні знання в досвіді людства стрімко зростають як у плані приросту абсолютного обсягу, так і в плані їх поглиблення. У той же час терміни вузівського навчання внаслідок низки об’єктивних причин (матеріальні витрати суспільства, фізіологічні й психологічні періоди в розвитку людини та ін.) явно мають тенденцію до стабілізації. Виникає необхідність активного пошуку шляхів і способів інтенсифікації процесу навчання.

У процесі дослідження ми виходили з того, що процес навчання двоєдиний: з одного боку, він породжує педагогічне середовище, є для нього стрижнем, який об’єднує в єдине ціле всі його різноякісні компоненти, а з іншого – процес навчання є функцією системних характеристик педагогічного середовища, його властивостей, що виникають у результаті руху середовища в часовому просторі. Під педагогічним середовищем нами розуміється системна освіта, пронизана специфічними, характерними саме для цієї освіти взаємодіями, у склад якої входять система економічних знань, умінь та навичок; пізнавальний і культурний потенціал; форми й методи самостійної роботи.

У ході проведеного експерименту встановили, що дидактичні системи “навчальна ситуація”, із яких складається процес навчання, включають зміст навчання (навчальне завдання), системи взаємодій викладача й студентів, дії (внутрішні та зовнішні) студентів і викладача, педагогічне середовище. Процес навчання – це цілісна сукупність учбових ситуацій, які поступово змінюють одна другу в часі, вирішення яких і припускає цілеспрямоване здійснення та закріплення змін і знань студентів (включаючи сферу розумових і практичних дій) у їхніх настановах, поведінці й розвитку.

Процес навчання як нелінійний має властивість розгалуження на підпроцеси, до яких належать процеси діяльності – викладання й навчання; психічні процеси – розумові, мотиваційні, емоційні; процеси самоорганізації та саморегуляції й ін. У контексті інтенсивних освітніх технологій особливий інтерес представляють ті механізми дидактичного процесу, впливом на які можна досягти суттєвого підвищення ефективності та якості фахової підготовки.

Наукове поняття “учіння” трактується нами як детермінований педагогічним середовищем процес надбання (зміни тих, що вже є), закріплення й застосування для вирішення учбових завдань способів пізнавальної діяльності студентів. Найважливішими принципами процесу учіння є: принцип мотивації, принцип усвідомленості (присвоювання цілі діяльності), принцип програмування діяльності, принцип оцінки рівня засвоєння діяльності, принцип активності [8].

До істотних положень, які визначають сутність інтенсивних освітніх технологій, належить інтенсифікація навчання, що, по суті, полягає в ефективності професійно-економічної підготовки особистості. До провідних факторів інтенсифікації процесу навчання належать система принципів процесу навчання, структура і зміст навчального матеріалу економічного спрямування, організаційна структура процесу навчання, методи й засоби навчання, інтегративні фактори педагогічного середовища; якісні та кількісні характеристики процесу навчання базуються на оцінках продуктивності пізнавальної діяльності студентів; комплексний підхід до інтенсифікації процесу навчання зв'язаний із проблемою оптимізації цього процесу як цілісної системи.

Проводячи науково-дослідну роботу, ми переконалися, що організація процесу навчання в суворій відповідності із системою його принципів є необхідною умовою інтенсифікації цього процесу. Сформульована в цьому твердженні закономірність означає, що порушення вимог будь-якого з названих вище принципів не тільки виключає можливість інтенсифікації навчання, але й робить сам процес навчання щонайменше неповноцінним, який не дає змоги досягти мети навчання.

Ми виявили, що структура процесу засвоєння студентами факультету фізичної культури логіко-інформаційного матеріалу включає чотири фази: фазу сприйняття й розуміння – отримання інформації, селективне сприйняття, розуміння, короточасне запам'ятовування; фазу осмислення та запам'ятовування – включення інформації до системи знань, яка склалася, і переведення в довгочасну пам'ять; фазу застосування, пошуку, відтворення, практичного використання; фазу контролю, контроль здійснюється паралельно першим трьома фазам [6].

Проведені нами експериментальні дослідження показали, що, по-перше, запам'ятовування нової інформації протікає паралельно з процесами поглибленого аналізу об'єктів, що вивчаються (установленням причинно-слідчих зв'язків, залежностей, осмисленням); по-друге, без операції осмислення не спостерігається й довгочасне запам'ятовування; по-третє, витрати учнями часу на складності еквівалентні витратам часу на осмислення та запам'ятовування. Звідси випливає досить складний для теорії інтенсифікації навчання дидактичний наслідок, який стосується планування часових витрат студентами на засвоєння нового матеріалу на аудиторних заняттях і поза розкладом. Справа в тому, що, складаючи тематичний (календарний) план проведення занять, ми виділяємо час на вивчення нового матеріалу в рамках розкладу занять, нерідко достатній лише на виконання студентами двох операцій – сприйняття й розуміння. Очевидно, такий підхід до організації навчання є повністю виправданим, тому що за раціонального розподілу бюджету часу на аудиторну та самостійну роботу поза рамками розкладу він надає студентам можливість засвоювати знання в значних обсягах.

Ми встановили: коли учбове завдання економічного спрямування має проблемний характер, структура засвоєння студентами змісту навчального матеріалу дещо інша (фаза сприйняття матеріалу та його попереднього аналізу; фаза вироблення інструментальної гіпотези вирішення проблеми; фаза перевірки гіпотези та її коректування; фаза узагальнення способу дії; фаза переносу узагальненого способу дії на клас ізоморфних проблемних завдань). У цьому випадку пари операцій сприйняття – розуміння й осмислення – запам'ятовування реалізуються в процесі проходження, відповідно, фаз 1–3 та 3–5 [9].

Аналіз розумової діяльності студентів фізичної культури у процесі вирішення проблемних економічних завдань дає змогу висунути припущення про те, що в цьому процесі використовуються складні інтегровані системи розумових дій. Під інтегрованою системою дій не просто велика кількість відомих людині базових розумових операцій (абстрагування, узагальнення тощо), а деяка нова складна розумова дія, яка включає в ролі елементів, зокрема, й базові.

Із поглибленням знань ці інтегративні системи розумових дій безперервно зазнають змін у бік подальшого узагальнення та зростання. Кожного разу, коли студенту доводиться освоювати інформацію проблемного характеру, він створює для її перероблення спеціальний інструментарій, основу якого складають набуті раніше інтегровані системи розумових дій.

У процесі дослідження виникло питання: яким чином індивід, зіштовхнувшись із необхідністю оволодіння новою інформацією, керує процесом формування складних розумових дій. Ми переконалися, що тут найбільш загальним є підхід, коли ця проблемна ситуація розбивається на простіші, вирішення яких ґрунтується на використанні типових ситуацій застосування розумових дій та їх системних утворень. Під типовою ситуацією застосування розумових дій нами розуміється деяка велика кількість ознак з області їх можливого використання. Ці ознаки накопичуються індивідом у міру оволодіння ним новими знаннями й розумовими діями та формуються в мисленні в термінах накопиченого знання типових ситуацій, нерідко мають дуже й дуже умовний характер.

У плані інтенсивних освітніх технологій украї важливим є напрям, пов'язаний із формуванням у студентів раціональних пізнавальних дій. Такі дії належать до інтегративних систем розумових дій, покликаних забезпечити професійно-економічними знаннями майбутніх учителів фізичної культури:

- засвоєння навчального матеріалу на мінімальній кількості факторів, які розкривають досить повно його сутність;
- реальну можливість активно генерувати нові професійно-економічні знання на основі засвоєної інформації;
- економне, яке включає будь-які перевантаження використання потенційних можливостей логічного мислення та пам'яті;
- виникнення твердої впевненості в тому, що навчальний матеріал засвоєний [3].

Теоретичні шукання й одержані дані констатуючого експерименту дають змогу виділити такі умови формування в студентів раціональних пізнавальних дій: приведення у відповідність змісту предмета та методів його викладання зі стадією оволодіння учнями розумовими діями (виклад змісту предмета мовою внутрішніх психічних структур учнів); виконання вимог процедури згортання розумових дій; зв'язане, системне уявлення нових знань, яке припускає їх засвоєння учнями в згорнутому вигляді; розробка достатнього обсягу й різноманітність тренувальних вправ на вироблення розумових дій; оптимальний розподіл у часі тренувальних вправ на закріплення розумових дій.

У ході дослідження ми постійно додержувалися тези, що процес навчання належить до нелінійних. Тому йому іманентно притаманні властивості галуження, самоорганізації та саморозвитку. Названі властивості є наслідком функціонування найбільш тонких, глибинних структур процесу навчання. Розкрити ці структури означає встановити механізми, впливаючи на які, можна досягти найвищої ефективності в навчанні та вихованні учнів.

Проведений вище аналіз процесу навчання вказує на особливу дидактичну роль властивості нелінійності дидактичних форм засвоєння економічних знань студентами фізичної культури. Суть основної вимоги цієї властивості полягає в такому: не порушуючи цілісності процесу навчання, структурувати його таким чином, щоб він розпадався природним чином на підпроцеси, кожний із яких найповнішою мірою відповідав особистісним особливостям (розумовим, психічним, фізіологічним й ін.) конкретного учня. Нижче ми детально розглядаємо один із можливих шляхів реалізації цієї вимоги на прикладі методу нелінійного структурування процесу навчання з навчального предмету [10].

Механізми реалізації властивостей самоорганізації та саморозвитку процесу навчання, по суті, розкриваються у вимогах відомого принципу дидактики свідомості й активності студентів фізичної культури в процесі професійно-економічної підготовки. Неважко побачити, що умови активізації пізнавальної діяльності майбутніх учителів найтіснішим чином пов'язані з умовами успішного протікання фаз навчання. Тому до цих умов ми відносимо такі чотири: формування в учнів навичок аналізу навчальної інформації (завдання); формування в учнів навичок самоуправління процесом навчання; формування в учнів мотивів діяльності; організація процесу навчання на основі його нелінійного структурування.

Висновки

1. Професійна майстерність майбутнього вчителя залежить від організації розв'язання різних завдань, визначальним є рівень засвоєння інформації про свою майбутню професійно-економічну діяльність, від того, як студент фізичної культури цю інформацію вміє використовувати, тобто від якості засвоєння ним орієнтувальної перспективи праці в школі.

2. Проведений нами експеримент показав, що існує цілий ряд методик, які умовно ми об'єднали у дві групи. До першої відносимо методики проблемного викладання нормативних курсів з елементами використання економічних знань; до другої – методику проблемного вивчення та засвоєння професійних знань студентами. Методики першої групи більш динамічні, володіють ефективними можливостями в оцінці не тільки кількісної сторони рівня підготовки вчителя до управління економічною освітою учнів, але й дають можливість досліднику аналізувати таку підготовку і в якісному аспекті. Виявлені нами переваги методик другої групи є особливо цінними в тому аспекті, що з'являється потужний інструментарій оперативної адаптації до індивідуальних особливостей студента, з допомогою якого стає можливим унесення коректив в організацію підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, усунення прогалин у його економічних знаннях.

3. Технологія формування економічного мислення у майбутніх спеціалістів має на меті засвоєння ними тієї частини основ професійної діяльності, яка тісно пов'язана із сучасним навчанням. Сучасне навчання розглядається нами як технологія ефективної освіти, спрямована на активне одержання економічних знань студентами, формування прийомів дослідницької пізнавальної діяльності, залучення їх до наукового пошуку, розвитку та становлення соціально значущих рис особистості. Сучасне навчання ґрунтується на конструюванні творчих професійно-навчальних завдань, стимулюючих ефективну організацію навчального процесу й підвищення загальної активності майбутніх учителів фізичної культури в навчально-пізнавальній діяльності.

Література

1. Абрамова А. И. Экономическое образование и воспитание учащихся / Абрамова А. И. – М. : Высш. шк., 1986. – 150 с.
2. Вачевський О. М. Ознайомлення учнівської молоді з основними поняттями ринкової економіки на уроках трудового навчання / Вачевський О. М., Падалка О. С., Шпак О. Т. – К. : [б. в.], 1995. – 112 с.
3. Данчева О. В. Практична психологія в економіці та бізнесі / О. Д. Данчева, Ю. М. Швалб. – К. : Лібра, 1998. – 270 с.
4. Зайчук В. О. Економічна освіта молоді : дослідження впливу соціуму на особистість : монографія / Зайчук В. О. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1999. – 292 с.
5. Карлін М. І. Основи економічних знань / М. І. Карлін, М. Р. Кутузов. – Луцьк : Надстир`я, 1994. – 96 с.
6. Крисаченко В. С. Екологічна культура : теорія і практика : навч. посіб. / Крисаченко В. С. – К. : Заповіт, 1996. – 352 с.
7. Нисимчук А. С. Экономическое образование школьников / Нисимчук А. С.. – М. : Просвещение, 1991. – 127 с.
8. Падалка О. С. Професійно-економічна підготовка вчителя : монографія / Падалка О. С. – К. : Четверта хвиля, 2001. – 310 с.
9. Прокопенко И. Ф., Экономическое образование школьников / Прокопенко И. Ф., Камышанченко Е. Н., Лозовая В. И. – Х. : Основа, 1995. – 172 с.
10. Хринюк О. С. Маркетинг для підприємців : основи стратегії / Хринюк О. С. – К. : Венчур, 1993. – 48 с.

Адреса для листування:
43 000, Луцьк, вул. Степова, 104.

Статтю подано до редколегії
12.09.2008 р.